

העניים על בני העיר?!?

אי דקיין להו לכל בני העיר כמה יתנו, אם כן אכתי תיקשי: ליתבו בי תרי מינייהו מאי דקיין להו ולידיינו [יתנו העדים את הקצוב להם, וידונו על פיהם]!?

ומשנינן: הכא במאי עסקינן: דלא קיין להו [אין קצבה שנתית לכל אחד מאנשי אותה העיר], ולפי צרכם של עניים הם נותנים, ואם יזכו העניים במנה זה הרי יוקל הנטל מעל בני העיר.

ואיבעית אימא: לעולם דקיין להו לבני עיר כמה יתנו בכל שנה ושנה, ומכל מקום ניהא להו לעדים שיקבלו העניים את המנה, משום דכיון דרווח רווח [הואיל והרווח להם לעניים הרי רווח להם, ולמה יתנו את קצבתם].

אמר מר: ונעשין השותפין שומרי שכר זה לזה:

סבורה היתה הגמרא שהם עושים כדרך מג-ב השותפים, שכל אחד משמר קצת מן השותפות בביתו, ולפיכך מקשינן: אמאי חייב השותף אם לא שמר, והרי שמירה בבעלים הוא!?

כלומר, הרי אמרה תורה בפרשת שומרים "אם בעליו עמו [עם השואל במלאכתו של שואל] לא ישלם", והוא הדין שאין שומר שכר חייב כשבעלי החפץ עושים מלאכה לשומר (1) ואם כן גבי שותפין, הרי חלק מן השותפות בביתו של זה, וחלק מן השותפות בביתו של זה, ובשעה שזה שומר לזה, אף

כוונת הברייתא שפסולים כל הדיינים והעדים להעיד, עניים שקלי את המנה, ודייני — שאינם עניים — מיפסלי לדון! והרי אם עשירים הם, אין להם נגיעה בדין זה כלל!?

אלא כך אימא בברייתא: אין דנין בדייני עניי אותה העיר, ואין מביאין ראיה מעניי אותה העיר, שהם הרי נוגעים בדינם ובעדותם.

וכאן שבה הגמרא לקושייתה, ואם תמצו לומר דסילוק מועיל להכשיר — ואמאי פסולים העדים ואפילו כשעניים הם — לסתלקו בי תרי נפשייהו ולידיינו, יסלקו שני עדים את עצמם מלקחת חלק במנה זה, וכשרים הם לעדות!?

ומשנינן: אין הברייתא עוסקת במי שתרם מנה לעניי אותה העיר, אלא הכא נמי בברייתא זו עסקינן: במי שתרם מנה לספר תורה של כל בני העיר שהם עניים —

ואמאי קרי להו — התורם — עניים! משום דהכל אצל ספר תורה עניים הן, כלומר, בני עיר שאין להם ספר תורה עניות גדולה היא זו.

ואיבעית אימא: לעולם כדקתני שנתן מנה לעניים ממש, ודקשיא לך: יסתלקו ויעידו, הכא במאי עסקינן: בעניי דראמו עלייהו [עניים שפרנסתם מוטלת על בני העיר], שיש לכל בני העיר נגיעה שיתקבל המנה, ויוקל הנטל מעליהם.

ומקשינן: והיכי דמי [באיזה אופן מוטלים

1. וכדילפינן שומר משואל בבבא מציעא צה ב.

מכר לו אדם לחבירו בית, או שמכר לו שדה, אין מעיד לו עליה כנגד מערער הטוען ששלו היא השדה, והמוכר מכר לו את של זולתו, מפני שאחריותו של הבית או השדה עליו דהמוכר; וקא סלקא דעתין לפרש שאין המוכר יכול להעיד לקונה, משום שאם יזכה המערער יצטרך המוכר לפצות את הלוקח, ונמצא שנוגע הוא בעדות לסלק את המערער מן הלוקח.

אבל מכר לו פרה, או שמכר לו טלית, הרי זה מעיד לו עליה, מפני שאין אחריותו עליה, ומפרש לה ואזיל.

ותמהינן: מאי שנא רישא שאינו מעיד, ומאי

השני שומר לו, ונמצא שבעלי החפץ עושים עם השומר במלאכה, ואין השומר חייב לשלם!?(2)

אמר תירץ רב פפא:

הכא במאי עסקינן, באופן שאין שני השותפין שומרים זה לזה בעת ובעונה אחת, אלא בכגון דאמר ליה שותף אחד לחבירו: שמור לי היום את כל השותפות, וכנגדו אשמור לך למחר את כל השותפות, ונמצא שבשעת השמירה אינו עמו במלאכתו, ואין השומר פטור, ומכל מקום שומר שכר הוא, שהרי בשכר שמירתו שומר חבירו כנגדו.(3)

תנו רבנן:

זה אלא שומר חינוס, כי מה שחבירו משמר לו למחר את חלקו יחד עם חלקו אין זה שכר, שהרי בלאו הכי צריך הוא לשמר את חלקו בשדה.

ויש להעיר:

א. הנה לשון הרשב"ם הוא: "ולאשמועינן אתא דהיינו שמירה בשכר כשמשמר כל השדה וחלק חבירו בכלל ...", צריך ביאור, כי בשדה אין שמירה כלל שאין שמירה בקרקעות, והרשב"ם עצמו כתב לעיל שהוא משמר בתוך ביתו, והיינו שמירת מטלטלין; וראה מה שכתב בזה הרש"ש, וראה עוד שם שעמד על לשון הרשב"ם שכתב כאן "נעשו שומרי שכר זה לזה להתחייב באונסיין", שהרי שומר שכר אינו חייב באונסיין אלא בגניבה ואבידה בלבד.

ב. משמע קצת מדברי הרשב"ם שאין אנו צריכים לפרש כן את החידוש בדברי שמואל, אלא לפי מסקנת הגמרא ששומר כל אחד את כל השותפות, אבל לפי סברת הגמרא בתחילה שהכל אחד שומר חצי מן השותפות אין צריך לפרש את החידוש באופן זה, וצריך תלמוד.

2. דין "שמירה בבעלים" הוא, שאם עשה עמו מלאכה בתחילת השאילה או השמירה הרי זה פטור, ואפילו אם בשעת הגניבה או האונס לא היה עמו, וכמבואר בפרק בבבא מציעא צו א והובא בתוספות כאן; והעירו האחרונים על לשון הרשב"ם "ויכין שהיה ראובן משמר מחלק שמעון בשעה שנגנבה או אבד מחלקו [של ראובן] בבית שמעון, הרי שמעון פטור מחלק ראובן, שהרי ראובן עמו במלאכתו", והרי אין הדבר תלוי בשעת הגניבה אלא בשעת תחילת השמירה.

והוסיפו התוספות כאן לבאר, שקושיית הגמרא היא אפילו אם לא התחילו לשמור ביחד, דמכל מקום השני היה לו ליפטור, כי בשעה שהוא התחיל לשמור, כבר היה הראשון — שהוא הבעלים — שומר שלו.

3. כתב הרשב"ם, דקא משמע לן שמואל במה שאמר שהן נעשים שומרי שכר זה לזה, שדין שומר שכר יש לו, אם משמר לו חבירו את חלקו שבשדה עם חלקו שלו; שהיה מקום לומר אין

כדי שבסופו של דבר תחזור אליו; [ובהמשך הסוגיא מתבאר מה עדיפותו של לוי בעיני שמעון להוציאו ממנו, אף שבאותה דרך יוכל הוא גם להוציאה מיהודה].

ולשון הברייתא מתפרש כך: מכר לו [הגזלן] בית, מכר לו שדה, אין מעיד לו [הנגזל ללוקח] עליה [כנגד מערער אחר], מפני שאחריותו [של הנגזל וסופו] עליו [דלוקח להוציאה ממנו].

מכר לו [הגזלן] פרה, מכר לו טלית, מעיד לו [הנגזל ללוקח] עליה [כנגד מערער אחר], מפני שאין אחריותו עליו, כלומר, משום שאין הנגזל יכול להוציאה מידי לוי, שקנאה ביאוש ושינוי רשות; (6) וכיון שאין סופו של שמעון לחזור על לוי, לכן יכול הוא להעיד לטובתו כנגד מערער אחר.

שנא סיפא שהוא מעיד, והרי אין הדבר תלוי אלא אם קיבל עליו אחריות או שלא קיבל, וכך מקבל המוכר על עצמו אחריות במטלטלין כמו בשדה!?

ומשנינו: **אמר תירץ רב ששת**: אין הברייתא עוסקת בעדותו של המוכר לטובת לקוחו, אלא:

רישא (4) במאי עסקינן: **בראובן שגזל שדה משמעון**, (5) **ומכרה ללוי, ואתא יהודה וקא מערער** לאמר "שלי היא מעולם" –

וקא משמע לן הברייתא **דלא ליזיל שמעון הנגזל לאסחיד ליה ללוי הלוקח שאין השדה של יהודה, משום דניחא ליה לשמעון הנגזל דתהדר ליה לשמעון** [שתחזור אליו השדה], כלומר, רוצה הוא שתעמוד השדה ביד לוי,

והנה דין זה ד"קרקע אינה נגזלת" יש לפרשו בשלשה אופנים:

א. אין בקרקע "קניני גזילה", ויאוש ושינוי רשות המועילים בכל גזילה הוא משום "קניני גזילה" שיש לגזלן, והיות וקרקע אינה נגזלת, אם כן אין יכול לקנות ביאוש ושינוי רשות.

ב. אין כאן מעשה גזילה כי קרקע לעולם בחזקת בעליה עומדת.

ג. על פי מה שכתב הגר"ח [גזילה ואבידה ט א ד"ה והנה, **ראה שם** ושייך לעניננו]: "דבאמת הרי בקרקע לא שייך כלל מעשה גזילה, דהרי היא עומדת ברשות בעליה כמו שהיתה, ורק אם היה בה דינא דנגזלת, והיה חל בה קנין גזילה על ידי זה הוא דהיינו מוצאים בה מעשה דגזילה על ידי קנין גזילה שבה, ועל כן לפי מה דקיימא לן דקרקע אינה נגזלת ולא חל בה קנין גזילה, אם כן זה ממילא דאין כאן מעשה גזילה" וזהו שכתב הרשב"ם, שהיות וקרקע אינה נגזלת, אין

4. אין כוונת הגמרא דרק רישא מוקמינן הכי, אלא את כל הברייתא אנו מפרשים כן, אלא היות ונקטה הגמרא "רישא בראובן שגזל שדה משמעון", לכן אמרה הגמרא "רישא", ויותר היה לו לומר: "הכא במאי עסקינן בראובן שגזל משמעון".

5. בהכרח שיש איזו ראייה על כך, שאם לא כן מהיכי תיתי להמציא סיפור כזה, וראה בזה בתוספות ד"ה כגון, וראה עוד מה שכתב הרשב"א.

6. אבל כשמכר הגזלן את השדה או הבית לא קנאה הקונה ביאוש ושינוי רשות, שהרי "קרקע אינה נגזלת" ואין מועיל בה יאוש ושינוי רשות, ונמצא שעדיין יכול שמעון להוציאם מידי לוי, ולכן אינו מעיד לטובתו נגד מערער אחר, רשב"ם.

ולפיקך אין הוא מנוע מלטעון אחר כך שאף של לוי אינה.⁽⁸⁾

ואכתי מקשינן: מה נגיעה יש לו לשמעון שתהיה השדה ביד לוי כדי שיוציאה ממנו? והרי **בההוא זכותא דקא מפיק לה מלוי, ליפקה מיהודה**, [באותו כח וזכות שיביא כדי להוציא מלוי, יכול הוא להוציא אף מיהודה], ונמצא שאין נוח לו שתהא ביד לוי יותר מאשר ביד יהודה, ואינו נוגע בעדות להעמידה ביד לוי!⁽⁹⁾

ומקשינן: **וכיון דאסהיד ליה שמעון דלוי הוא, היכי מצי מפיק לה מיניה**, [והרי אם מעיד שמעון שאין השדה של יהודה אלא של לוי, הרי שוב אינו נוגע בעדות, כי שוב לא יוכל להוציא מלוי, כי הרי הודה ששלו היא!]

ומשינן: הכא במאי עסקינן בכגון דאמר שמעון הנגזל בעדותו: **ידענא דהאי ארעא דלאו דיהודה היא** [יודע אני שאינה של יהודה],⁽⁷⁾ ברם אינו מעיד ששל לוי היא,

כן ללוי, והרי בעדותו והודאתו פקעה נגיעתו — והרי אדרבה משום זה שעל ידי עדותו והודאתו שוב אין הוא יכול להוציא מיהודה, אם כן נמצא שנוגע הוא בעדותו לחובתו, והיה לנו לפוסלו, ובהכרח שנוגע לחובה אינו נפסל.

וב"קצות החושן" [לז ט] הביא מדברי הרא"ש בתשובה לפסול נוגע להעיד גם לחובה, וכן היא דעת ה"קצות החושן" עצמו, ומשום שלדעתו פסול נוגע הוא פסול קורבה.

ועל דברי ה"נמוקי יוסף" כתב: והא דאמרינן דהיכא דאסהיד של ראובן הוי עד, היינו משום דכל שמודה שהוא של יהודא, אם כן אפילו יש לו עדים שהוא שלו, הרי הוא פוסל לכל העדים, ואדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים, אם כן תו ליכא דין קרוב כלל, דהא אינו שייך לשדה זו כלל, ולא גרע מסילק; אלא, דכל זמן דאסהיד דלאו דיהודא, אמרינן דהוי נוגע, כיון דיש לו עדים שהוא שלו, ויוכל להוציא, אבל כי אסהיד דלוי הוא, אם כן אינו קרוב, דהא אנן אמרינן דלא שייך לשדה זו כלל ועדיו עדים פסולים, כיון דנאמן על עצמו יותר מעדים.

9. הוא הדין שיכולה היתה הגמרא לומר, שיש לשמעון עדים הקרובים ליהודה ורחוקים ללוי, וראה בזה בדברי הראשונים כאן, וראה מה שכתב על זה התומים סימן לו סק"כ.

מועיל בה יאוש ושינוי רשות.

וראה מה שכתבו התוספות על דברי הרשב"ם, ובמה שנתבאר בהערות שב"חברותא" על התוספות.

7. כתב הרשב"ם: כגון שמעיד עם אחר לפסול את עדי יהודה בגזלנות או לפסול את שטרו; או שאומר שמעון ואחר עמו "בפנינו הודה יהודה שאינה שלו".

8. כתב בנמוקי יוסף, דמדהוצרכה הגמרא לומר שאין שמעון מעיד: של לוי היא, הרי משמע שאם אכן היה מעיד ששל לוי היא, היה שמעון נאמן; ומזה יש ללמוד שפסול "נוגע בעדות" אינו כפסול קורבה, דאילו קרוב אינו מעיד כלל בין לזכותו ובין לחובתו, אבל מי שיש לו צד נגיעת עדות מעיד בענין שאין מגיע לו שום הנאה, שהרי אם לא תאמר כן, היה לנו לפסול את שמעון מלהעיד ללוי "דאילו מעיד דלאו דיהודה היא הויא נוגע בעדות, ואי אסהיד דלוי היא מקבלינן מיניה"; ופשטות כוונתו היא, אם תמצי לומר שפסול נוגע הוא כפסול קורבה, נמצא שאף מי שיש לו נגיעה בעדותו לחובתו אינו נאמן, ואם כן איך מקשה הגמרא "וכיון דאסהיד ליה דלוי הוא, היכי מצי מפיק ליה מיניה" — כלומר, למה יפסל שמעון מלהעיד

לומר [ליהודה] ששלו היא השדה, ואית ליה פהדי למר [לשמעון] ששלו היא, ואמור רבנן כשיש עדים כנגד עדים: ארעא היכא דקיימא תיקום [תעמוד הקרקע ביד מי שהיא עומדת]; (12) ונמצא שאם יוציאנה יהודה מלוי, הרי שוב לא יוכל שמעון להוציאנה מיהודה, שאדרכה נעמיד את הקרקע בחזקתו; ולכן עדיף לו לשמעון שתעמוד השדה ביד לוי [שאינו לו עדים כנגד עדין של שמעון], וממנו יוציאנה. (13)

ומשנינן: משום שיש לחוש דאמר שמעון בלבנו: השני [הוא לוי הראשון] (10) נוח לי לעמוד עמו בדין, ואילו הראשון [הוא יהודה השני] קשה הימנו; והיות ויש מקום לחוש שיש לו נגיעה כזו, אין לנו להאמינו. (11)

ואי בעית אימא לבאר, מה היא עדיפותו של שמעון שתהא ביד לוי ויוציאה ממנו.

דהכא במאי עסקינן בכונן דאית ליה פהדי

מדין "חזקת מרא קמא" העמידוהו בידו, ואילו כאן אין שייך לדון מדין "חזקת מרא קמא", ואילו משום שהוא תפוס בקרקע, בזה הרי יש לומר דאין שייך תפיסה בקרקע, ועל כל פנים אינו דומה לההיא דבר שטיא, וראה "קובץ שיעורים".

13. א. התקשו התוספות: מה היתה ההוא אמינא להקשות, והרי בהכרח יש לו עדים לשמעון ששלו היא, ממה ששנינו "ראובן שגזל שדה משמעון", ואם אין לו לשמעון עדים שגזלה ראובן ממנו, מנין לנו לדעת שגזלה ממנו ראובן, ומכח מה הוא מערער; ואף ליהודה בהכרח שיש עדים, שהרי אם לא כן מכח מה הוא בא לערער. וראה מה שכתבו בזה.

ב. הקשה הרשב"א: למה הוצרכה הגמרא לומר, שאם יוציאנה יהודה מלוי לא יוכל שמעון להוציאנה מידו, מאחר שנעמידנה בחזקת יהודה, והרי אפילו אם לא היו אומרים "היכא דקיימא ארעא תיקום", על כל פנים מידי ספק לא יצא והיינו פוסקים "כל דאלים גברי", ולכן נוח לו לשמעון לפסול את עדי יהודה, וכנגד לוי הרי יכול להוציאנה בשופי על ידי עדין?! וראה מה שכתב בזה הרשב"א.

ג. ומבואר מדברי הרשב"א, שאילו היתה מתקבלת עדות שמעון, כי אז היה יכול הנגול

10. הלשון "ראשון" ו"שני" אינו מתאים כאן, כי הוא בהיפוך, אלא שכן הוא לשון המשנה, בכתובות קט א, ונקטה הגמרא כלשון המשנה, רשב"ם.

11. נתבאר על פי הרשב"ם; אבל הרי"ף כתב "כלומר, כגון שהיה לוי נוח לו ויהודה קשה ממנו".

12. ראה ברשב"ם שהאריך לבאר, מאי שנא דהכא אמרינן בתרי ותרי היכא דקיימא ארעא תיקום, ואילו לעיל דף לא גבי זה אומר "של אבותי" והביא עדים, ועוד הביא עדים שאכל שני חזקה והוכחשו, ופסק רב נחמן להעמיד ביד המביא עדי אבות את הקרקע; מבואר שם בעמוד ב: הדר אייתי [השני] סהדי דאבהתיה היא, אמר רב נחמן "אנן אחתיניה אנן מסקינן ליה [אנו הורדנו את הראשון לקרקע, ואנו נעלה אותו משם]", הרי מבואר שבתרי ותרי אין אנו משאירים את הקרקע ביד המוחזק בה, דהיינו מי שהביא ראשון את עדי האבות, אלא מוציאים ממנו ופוסקים "כל דאלים גברי".

וראה עוד ברשב"ם שהביא דמיון לדין המבואר כאן, מנכסי דבר שטיא שהיו תרי ותרי מכחישים אם היתה מכירתו מכירה, והעמידה בחזקתו; והאחרונים נתקשו בהבנת דבריו, שהרי